

Antoine Leca, *La génèse du droit. (Essai d'introduction historique au droit)*, 2 édition, Presses Universitaires Aix-en-Provence-Marseille 2000, ss. 451.

Profesor Wydzia u Prawa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Aix-Marseille, Antoine Leca, naley do czołowych dzi s historyków prawa we Francji młodszeo pokolenia. Ostatnio opublikował ambitny podręcznik dziejów ustrojowych i prawnych europejskich: *La République Européenne (Introduction   l'histoire des institutions publiques et des droit communs d'Europe)*. T.I. *L'unit  perdue (476–1806)*, Aix-en-Provence-Marseille 2000. Omawiane drugie wydanie podręcznika wie się z reformą uniwersyteckich studiów prawniczych, wprowadzoną we Francji, która likwidując istniejący od 1880 r. obowiązkowy g łówny wykład pn. *Histoire des institutions et des faits sociaux* wprowadziła na jego miejsce wykład o skromniejszym tytule: wprowadzenie historyczne do studiów prawa. Książka A. Leca jest pierwszą próbą opracowania obszernego podręcznika, mającego służyć realizacji nowego programu, przy czym autor, rezygnując zarówno z całościowego, chronologicznie pełnego wykładu dziejów ustroju i prawa, jak i ujmowania także pełnego zakresu merytorycznego, jaki znajdowaliśmy w dotychczasowych francuskich podręcznikach historii ustroju i prawa francuskiego, kładzie natomiast nacisk na ukazywanie korzeni i źródeł prawa współczesnego w historii. Równocześnie autor w tym ujęciu nie ogranicza się do sytuacji wyłącznie francuskich, czerpiąc porównawczy merytoryczny materiał z ogólnoeuropejskich rozwiązań. Dodajmy, iż położył także nacisk na oświetlanie ewolucji prawa materiałem z zakresu historii doktryn politycznych a zwiastacza z dziejów nauki prawa. Powyższe stwierdzenia ukazują niewątpliwą oryginalność omawianego podręcznika, jak i równie niewątpliwie dyskusyjność wielu rozwiązań, także z punktu widzenia potrzeb dydaktycznych (w tym możliwości percepcji tak ujętego materiału przez studenta).

W niniejszych uwagach chciałbym jedynie zasignalizować polskim specjalistom nowatorski zamysł autora, zasługujący na bliższe rozważenie także i w polskich, koniecznych moim zdaniem, nowych dyskusjach o miejsce i charakter dydaktyki przedmiotów historyczno-prawnych w strukturze dydaktyki uniwersyteckiej.

Układ Wstępu historycznego A. Leca zawiera poza Wprowadzeniem i Uwagami Końcowymi podział na dwie części dzielące się na działy i rozdziały. Wstęp ogólny zatytułowany *La généalogie des concepts de base* przedstawia sformułowanie si  historycznej pojęcia prawa, jego zakresów, jego wielkich podziałów (prawo publiczne, prywatne, prawo narodowe, prawo międzynarodowe itd.) a następnie rozważa podstawowe problemy źródeł prawa, ich rodzajów, ich kształtowania się od epoki antycznej po wiek XX. To nie jest historia źródeł w tradycyjnym tego słowa rozumieniu a raczej historia gatunków źródeł, ich koncepcji, ich roli dla poszczególnych epok, przy czym autor łączy omawianie koncepcji teoretycznych, doktrynalnych z realiami – przykładowi czerpanymi z różnych epok od Antyku po czasy najnowsze. Należy podkreślić, dość rzadkie wśród historyków prawa we Francji, szerokie czytanie autora w wielojęzycznej literaturze przedmiotu. Część I podręcznika pt. *Des R gles composites issues de strates historiques successives* przedstawia w kilku rozdziałach pewne wężłowe elementy dziedzictwa prawnego Europy: wkład prawa rzymskiego, tradycje chrześcijańskie, dorobek świata „germańsko-feudalnego”, wskazując na elementy ustroju, prawa wywodzące się z tych różnorodnych tradycji. Nie mamy więc tu jednolitego wykładu a jedynie ukazywanie – w różnych konfiguracjach – jak kształtowała się tradycja prawna i ustrojowa Europy. W dziale drugim tej części autor podjął próbę – niewątpliwie dyskusyjną – ukazania elementów, które składają się na kształtowanie się w czasach nowożytnych wspólnej tradycji prawnej Zachodu Europy, którą ujął jako sześć kolumn na których zbudowana została nowoczesno: wyliczmy tylko te podstawowe jego zdaniem koncepcje, których różnorodne konsekwencje autor analizuje. Na pierwszym miejscu omówił rolę konceptu racjonalizacji prawa, następnie roli indywidualizmu, liberalizmu, laicyzacji, demokracji, ideologii socjalistycznej. W ostatnim rozdziale tej części wskazał na swego rodzaju fuzję tych elementów we współczesnym prawie europejskim, równocześnie akcentując fakt nietrwałej równowagi tychże elementów, niejednokrotnie w swych konsekwencjach sprzecznych ze sobą.

Część druga zatytułowana *La protection des règles* stanowi interesującą próbę porównawczej historii procesów i procedur realizowania prawa, rozstrzygnięcia sporów na płaszczyźnie prawa stosowanego w Europie. W dziale drugim tej części autor przedstawił oryginalną, nazbyt może dla celów dydaktycznych skomplikowaną, próbę ukazania w jakiej mierze ewolucja reżimów ustrojowych korespondowała z procesami prymatu prawa i jego realizacji. Jego zdaniem istnieje w ewolucji historycznej wielokrotnie zróżnicowana tendencja stosunku przewagi lub równowagi między ładem prawnym a władzą polityczną¹. I z tego punktu widzenia autor analizuje sytuację ustrojową Antyku, średniowiecza i czasów nowożytnych. Tematem więc zasadniczym tak pojmowanego spojrzenia na sprawy ustrojowe jest problem granic władzy publicznej, form jej sprawowania, problemu stosunku władzy prawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, przy czym gros uwag autor poświęcił epoce nowoczesnej (poczynając od przykładu angielskiego XVII-XVIII w. (s. 349-416), doprowadzając wielokrotnie rozważania do spraw współczesności (w każdym razie francuskiej).

Warto jeszcze zaakcentować kilka stwierdzeń autora zawartych w Rozważaniach Końcowych (417-420). Na s. 418 czytamy: „*Le droit évolue sans cesse mais l'essentiel demeure*” i, mimo względności wielu doświadczeń, tradycja ewolucji prawnej Europy pozostawała i pozostaje pod znakiem pewnych pryncypiów etycznych o charakterze zasadniczym². Doświadczenia bolesne wieku XX potwierdziły konieczność stałego odwoływania się do norm prawa i etyki, które legły u podstaw naszej cywilizacji. Podkreślając, iż doświadczenie historyczne nie otwiera drogi do przyszłych ewolucji prawa, ani nie pozwala przewidywać przyszłe ewolucje, autor przecieć deklaruje swój optymizm stwierdzeniem, iż najważniejszym celem prawnika jest zdobycie subtelnej umiejętności umiaru opartej na dogłębnej kulturze prawniczej³. Omawiany podręcznik napisany został z myślą dostarczenia adeptowi prawa owej kultury prawniczej, budowanej w sposób niekonwencjonalny.

Stanisław Salmonowicz (Toruń)

Louis Carlen, *Orte, Gegenstände, Symbole kirchlichen Rechtslebens. Eine Einführung in die kirchliche Rechtsarchäologie*. Universitätsverlag, Freiburg Schweiz (1999), ss. 196.

Zycie religijne jest nie tylko sferą doznań wewnętrznych. Tworzy ono także wielopłaszczyznowy system powiązań prawnych, choć przechodzą ona na plan dalszy, często niezauważalny. Czynności o znaczeniu religijnym, liturgicznym, mogą mieć doniosłość prawną, z drugiej strony mogą też być odbiciem dawnego prawnego znaczenia. Wiele z nich, aby odniosły skutek prawny, musi być dokonana w konkretnym miejscu i przy użyciu odpowiednich przedmiotów.

¹ Na s. 319 czytamy: „Il en résulté dans l'histoire des institutions une oscillation pérenne entre deux modèles: celui de l'Etat – sujet, défini comme un pouvoir de droit, admettant l'existence d'un ordonancement juridique supérieur (le plus souvent transcendant), et celui de l'Etat-puissance, appréhendé comme un pouvoir souverain, répudiant l'existence de toute limite juridique externe bornant son étendue.”

² S. 418: „En effet, la recherche du juste apparait comme un remarquable invariant historique.”

³ S. 419: „..... un art. subtil, qui suppose le sens de la mesure et ne peut s'acquérir que par l'apprentissage patient d'une culture juridique...”